

Pakistan'da 25 Temmuz Seçim Sonuçlarına Dair Bir Değerlendirme: "Yeni Pakistan" Ne Kadar Mümkün?

ÖMER ASLAN

- 25 Temmuz seçim sonuçlarının Pakistan iç ve dış politikasına etkileri nelerdir?
Pakistan'da yeni dönemde sivil-asker ilişkileri nasıl şekillenecek?
- Yeni dönemde Türkiye-Pakistan ilişkileri nasıl olacak?

GİRİŞ

Pakistan'da Ulusal Meclis ve eyalet meclisleri seçimleri 25 Temmuz'da gerçekleştirildi. Öncesinde eski Başbakan Navaz Şerif'in tutuklandığı, seçim günü de dahil olmak üzere terör saldırılarının yaşandığı, resmi sonuçları ise seçimlerden üç gün sonra açıklanan ve manipülasyon iddialarına konu olan seçimlerde Ulusal Mecliste en fazla sandalyeyi eski kriketçi İmran Han'ın lideri olduğu Pakistan Adalet Hareketi (PTI) kazandı. Birkaç bölgede oylar halen yeniden sayılıyor olmak-

la birlikte şu ana kadar kesinleşen sonuçlara göre PTI 272'si doğrudan seçimlerle belirlenen 342 koltuklu Ulusal Mecliste 116 sandalye kazanarak birinci çıktı. Navaz Şerif'in lideri olduğu Pakistan Müslüman Ligi-Navaz (PML-N) 64, Zülfikar Ali Butto'nun torunu Bilavel Butto Zerdari ve babası Asif Ali Zerdari'nin eş başkanlığını yürüttüğü Pakistan Halk Hareketi Partisi (PPP) ise 43 koltuk kazandı. Bağımsız adaylar 13 ve Cemaat-i İslami'nin de içinde olduğu Ortak Hareket Konseyi (MMA) 12 koltuk elde etti.

TABLO 1. 25 TEMMUZ 2018 SEÇİM SONUÇLARI

Partiler	Ulusal Meclis	Pencap Eyaleti	Sind Eyaleti	Belucistan Eyaleti	Hayber Pahtunva Eyaleti
Toplam Koltuk Sayısı	272	297	130	51	99
Pakistan Adalet Hareketi (PTI)	116	123	23	4	65
Pakistan Müslüman Ligi-Navaz (PML-N)	64	129	0	1	5
Pakistan Halk Partisi (PPP)	43	6	76	0	4
Bağımsız Adaylar	13	29	0	6	6
Ortak Hareket Konseyi (MMA)	12	0	1	9	10
Birleşik Ulusal Hareket-Pakistan (MQM-P)	6	0	16	0	0

Kaynak: "2018 Pakistan Seçimleri", Dünya News, 30 Temmuz 2018.

ÖMER ASLAN

Doktorasını Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden alan Aslan, ordu ve siyaset ilişkileri, dış aktörler ve askeri darbeler, Amerikan ve Pakistan dış politikaları, terör ve radikalleşme alanlarında çalışmalar yapmaktadır. Al Sharq Forum uzman araştırmacılarından olan Dr. Ömer Aslan, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Palgrave Macmillan tarafından yayımlanan *The United States and Military Coups in Turkey and Pakistan-Between Conspiracy and Reality* (2018) başlıklı kitap çalışmaları arasında yer almaktadır.

Eyaletler bazında ise PTI seçimlerden önce koalisyonla yönettiği Hayber Pahtunva eyalet meclisinin 99 koltuğundan 65'ini kazanırken dört eyalet arasında (Sind, Pencap, Hayber Pahtunva ve Belucistan) en fazla koltuğa (297) sahip Pencap bölge meclisinde ise PML-N 129 sandalye ile birinci çıktı. Ancak PTI de Pencap'ta beklentilerin çok üzerinde bir sonuç elde ederek 123 koltuk kazandı. Pakistan Ulusal Meclisinde yer alan 272 koltuğa ilaveten 60 koltuk kadınlar, 10 koltuk da azınlık grupları için ayrılmış durumda. Ülkedeki seçim yasasına göre herhangi bir seçim bölgesinde seçimlerin geçerli olması için o bölgede kadınların kullandığı oyların kullanılan toplam oyların yüzde 10'undan az olmaması gerekir.

Bu durumda PTI Ulusal Mecliste aldığı 116 oya ek olarak 30 civarı koltuğa daha kavuşacak ve bu sayede diğer iki büyük partiye mecbur kalmadan bağımsız adayları ve MQM-P gibi daha küçük partileri yanına çekerek daha çalışabilir bir hükümet kurabilecek. Pakistan'da uzun yıllar sonra PPP ve PML-N'den oluşan *de facto* iki partili sistemin dışında bir partinin seçimlerden galip ayrılması söz konusu. Yirmi iki yıldır siyasette olan ancak daha önce hiç görev almamış bir politikacının neredeyse kesinleşen başbakanlığı halkta büyük beklenti oluştursa da yeni hükümeti bekleyen çok sayıda yapısal sorun alanı var.

YENİ DÖNEMDE SİVİL-ASKER İLİŞKİLERİ

Pakistan'da silahlı kuvvetler, onun içerisinde de ordu özellikle kara kuvvetleri ülkede en güçlü siyasal aktör konumundadır. Devletin kuruluşundan bugüne dek 1958, 1969, 1977 ve 1999'da yönetime el koyan ordu 1999'dan sonra yaşadığı sıkıntılı tecrübe¹ neticesinde artık yönetimi açıktan devralmak yerine sahne arkasında kalarak siyasi mühendisliği tercih ediyor.

1. Ordunun 1999'da yapılan darbenin lideri Genelkurmay Başkanı Pervez Müşerref yönetimi döneminde vergi toplamak için sahaya sürülmesi, muvazzaf ve emekli subayların üniversite yönetimlerine atanması halkın tepkisini çekmişti. Müşerref'in Afganistan işgali sonrasında ABD ile kurduğu yakın iş birliği de ordunun tepki görmesine ve Müşerref'e tepki göstermesine neden olmuştu.

Ordunun siyasete müdahale şekli değişse de Pakistan'ın milli çıkarlarının ne olduğuna dair bir fikri her zaman var ve o doğrultuda parti mühendisliğine varıncaya kadar mikro tasarımlara girişmekten çekinmiyor. Ordunun siyasete müdahaledeki en etkin aracı ise şeklen başbakana karşı sorumlu ancak terfi kararları ve teşkilatlanmadaki yeri itibarıyla genelkurmay başkanına bağlı olan Pakistan Gizli Servisi'dir (ISI). Devlet Başkanı Ziya ül-Hak'ın 1988'de sabotaj iddialarının sıkça dile getirildiği² bir uçak kazasında hayatını kaybetmesinden sonra kendi kontrollerinde demokrasiye geçiş kararı alan ordu³ 1988'den itibaren adeta Butto ve Şerif ailelerini dönüşümlü olarak kullandı. Ordu 1990'lar boyunca "avuçlarının içindeki gücü devretmeye değil sadece paylaşmaya gönüllü olduğunu"⁴ tüm seçilmişlere hatırlattı. Ordu bir yandan "demokratik görüntü"nü korurken diğer yandan yolsuzluk, kötü yönetim suçlamaları ve cumhurbaşkanının meclisi feshetme yetkisi⁵ sayesinde Butto'lu veya Şerif'li tüm sivil hükümetleri kontrol altında tuttu.

1996'dan itibaren parti söylemini "yolsuzluğa bulaşmış siyasal elit karşıtlığı", "adalet, insanlık ve kendine güven" vizyonu üzerine kuran ve o tarihten bu yana "sistemin nasıl işlediğini ilk elden öğrenen", zaman içinde sistemi kabullenmiş ama yıpranmamış bir yüz olarak İmran Han son birkaç yıl içerisinde öne çıktı. O dönem Ulusal Meclisteki toplam sandalye sayısının 217 olduğu 1997 genel seçim-

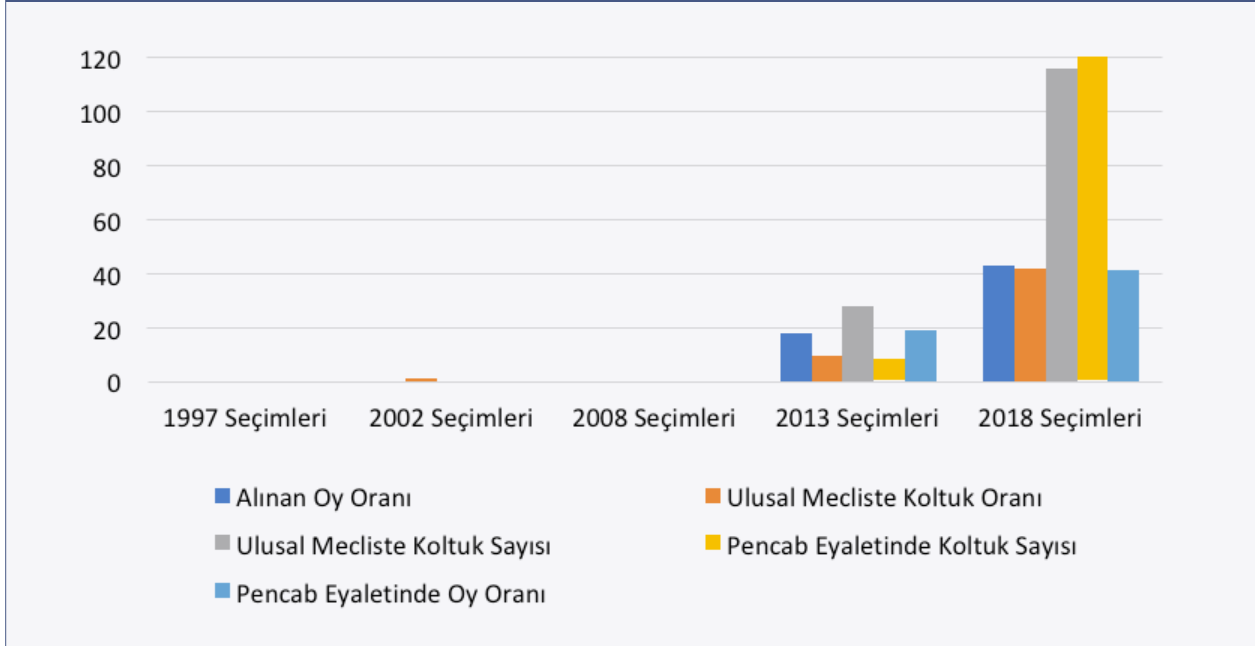
2. Olay esnasında ABD'nin Hindistan büyükelçisi olan ABD'li emekli diplomat John Gunther Dean'ın Ziya ül-Hak'ın suikaste kurban gittiği ve olaya İsrail'in dahil olduğuna dair iddiaları için bkz. J. G. Dean, "Oral History Interview with John Gunther Dean/Interviewer: Charles Stuart Kennedy", Association for Diplomatic Studies and Training Foreign Affairs Oral History Collection, <https://adst.org/wp-content/uploads/2012/09/Dean-John-Gunther.pdf>, (Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018), s. 226-237.

3. Khalid M. Arif, *Working with Zia: Pakistan Power Politics 1977-1988*, (Oxford University Press, Karachi: 1995).

4. Saeed Shafqat, "Pakistan under Benazir Bhutto", *Asian Survey*, Cilt: 36, Sayı: 7, (1996), s. 655-672.

5. Cumhurbaşkanının meclisi feshetme yetkisi Navaz Şerif hükümetinin gerçekleştirdiği ve "13. Anayasa Değişikliği" olarak bilinen Anayasa değişikliğiyle 1997'de kaldırılmıştı.

GRAFİK 1. PAKİSTAN ADALET HAREKETİ (PTI) SEÇİM SONUÇLARI (YÜZDE, 1997-2018)

lerinde hiç koltuk kazanamayan Han 1999'daki darbeyi desteklemişti. "Yolsuzlukla mücadele edeceğine sandığı için" seçilmiş hükümete karşı darbe girişimini desteklediği Pervez Müşerref yönetimine ilerleyen yıllarda muhalif olan ve 2007'de çok kısa bir süreliğine de olsa hapis yatan İmran Han'ın partisi PTI, 2002'de yapılan seçimlerde ise Ulusal Mecliste tek koltuk (Miyanvali bölgesinden seçilen İmran Han) kazandı. 2008'de gerçekleştirilen genel seçimleri boykot eden parti hakkında özellikle 2013 genel seçimleri öncesi kampanya döneminde ISI desteği iddiaları gündeme gelmeye başladı. Bu seçimlere "Naya Pakistan" (Yeni Pakistan) söylemi kapsamında eğitim ve sağlık alanlarında reform, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, iyi yönetim, hesap verebilirlik ve şeffaflık vaatleriyle giren İmran Han yaratılan beklentiye oranla kötü bir performans gösterdi. Yine de parti Ulusal Meclis seçimlerinde doğrudan seçimle elde edilen koltukların 28'ini kazanırken Hayber Pahtunva eyaletinde 35 koltukla birinci parti oldu.

Grafik 1'de görüldüğü üzere PTI kurulduktan on yedi yıl sonra 2013 seçimleriyle ulusal bir parti haline geldi. Bu durumun ortaya çıkmasında Pakistan siyasal sisteminin açılım ihtiyacına paralel olarak müesses nizamın giderek Han'a yönelmesinin payı büyük. Örneğin 2008-2012 arasında ISI başkanlığı öncesinde orduda askeri operasyonlar dairesi genel direktörlüğü yapmış olan Ahmed Şuca Paşa'nın, İmran Han tercihinin ve ordunun siyaseti şekillendirme isteğine işaret eden şu yorumda bulunduğu iddia edilir:

Çocuklarımın bir Butto veya bir Şerif arasında tercih etmek zorunda kalmayacağı bir ülkede yaşamak istiyorum.⁶

Benzer şekilde ABD Dışişleri Bakanlığında bir dönem Pakistan, Bangladeş ve Afganistan'dan sorumlu direktör yardımcılığı görevinde de bulunmuş olan emekli diplomat Teresita Schaffer, Washington Büyükelçiliği de dahil olmak üzere önemli başkentlere büyükelçilik yapmış, Pakistan'ın en uzun süre görev

6. Steve Coll, *Directorate S: The C.I.A. and America's Secret Wars in Afghanistan and Pakistan*, (Penguin, New York: 2018).

yapan büyükelçisi Cemşid Marker'ın da son dönemde İmran Han'ı desteklemeye başladığını belirtiyor.⁷

Yazarın da emekli bazı subaylarla 2012'de yaptığı görüşmelerde İmran Han'ın artık olgunlaştığı, ülke meselelerini anladığı, giderek göreve hazır hale geldiği dile getirilmişti. Batılı askeri eğitim kurumlarında eğitim almamış olması ve Pakistan'a bakışında yerliliğiyle övünen Şuca Paşa'nın emekliliğinden sonra çocuklarını okutmak için Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) geçtiği ve Pakistanlı eski bir senatörün şirketinde danışmanlık yaptığı bilirse de BAE hükümeti ile bağı net değil.⁸ Paşa'nın görevi döneminde hem Butto ailesinin liderliğindeki PPP hem de PML-N'ye karşı girişimlerde bulunduğu çokça yazılmıştı. Paşa'nın yine emekliliğinden sonra 2014'te İmran Han ve Tahirü'l Kadri'nin İslamabad'ta Navaz Şerif hükümetine karşı yaptıkları ve hayatı felç eden oturma eylemlerinin arkasındaki kişi olduğu da o dönem iddia edilmişti.⁹

Kısacası İmran Han 25 Temmuz seçimlerini "orduya rağmen değil, ordu sayesinde" kazandı. Kurulu siyasal elit karşıtlığıyla yenilik dalgası vadeden İmran Han'ın ana ekibinde yer alan ve önümüzdeki dönem sırasıyla savunma ve dışişleri bakanları olmaları beklenen Şirin Mazari ve Şah Mahmud Kureşi gibi bazı isimlerin kendi alanlarındaki tecrübeleri yadsınamaz ama "yeni" olduklarını söylemek oldukça güç. Kariyerine PML-N'de başlayan Kureşi 2008-2011 arasında PPP hükümetinde dışişleri bakanlığı yapmış, görevinden istifa ettikten sonra İmran Han'ın yanında saf tutmuştu. Şirin Mazari de Pakistan'ın Amerikan politikasına karşı yürüttüğü tüm muhalefete rağmen

köklü siyasetçi bir aileye mensup. İmran Han da dahil olmak üzere parti yönetiminin seçkinlerden oluştuğu PTI, yeni hükümetini de eski başbakanları yolsuzluk suçlamalarıyla hapse gönderebilen "güçlü, bağımsızlığı şüpheli ama taraflılığı su götürmez" yüksek yargı sayesinde kurmuş olacak.

2012'de kaleme aldığı anılarında hükümet bütçesinin yarısından fazlası milli savunma harcamalarına gittiği için eğitim ve sağlık kalemlerine yeterli pay kalmadığından yakınan İmran Han'ın¹⁰ yetki eline geçtiğinde bu konuda yapabilecekleri de sınırlı. Özellikle ordunun başta Fauji, Shaheen, Bahria olmak üzere çok sayıda büyük şirketin kontrolünü elinde tuttuğu düşünülüğünde İmran Han'ın bu konuda kayda değer bir adım atmasını da ilk planda beklememek gerekir.¹¹ Ayrıca İmran Han Keşmir, Hindistan, Afganistan ve nükleer silahların idaresi dosyalarının ordunun kontrolünde olduğunu çok iyi biliyor olmalı. Bu dosyalarla ilgili anlamlı ve farklı bir politika izlemesi özellikle ilk birkaç yılda çok zor olacaktır. 2012'de "şimdiye kadar ülke tarihinde hiçbir siyasetçi müesses nizamı yenmeyi başaramadı" diyen İmran Han'ın buna cesaret edebileceği de hayli şüpheli.

PAKİSTAN'DA EKONOMİK DURUM

İmran Han'ın ordunun siyasete müdahalesi gibi bir konudan önce ilgilenmesi zorunlu ilk ve en önemli politika başlığı ekonomi olacaktır. Pakistan para birimi rupi yıl başından bu yana dolar karşısında ciddi değer kaybederken ülkenin döviz rezervi açığı yönetilemez seviyeye ulaşmıştır. 2013'te 5,5 milyar dolarlık IMF fonu alan ülke 2018'de yeni bir IMF programına ihtiyaç duyuyor. İmran Han ise yıllardır Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların aslında Pakistan'ın hiçbir zaman ödeyemeyeceğini bildikleri borçları vererek ülkeyi

10. İmran Khan, *A Personal History*. (Bantam Press, Londra: 2011).

11. Pakistan ordusunun ekonomideki rolü için bkz. Ayesha Siddiqa, *Military Inc. Inside Pakistan's Military Economy*, (Oxford University Press, Karachi:2007); ayrıca bkz. "50 Commercial Entities Being Run by Armed Forces", *Dawn*, 21 Temmuz 2016.

7. Teresita C. Schaffer, "Jamsheed Marker 1922-2018: Pakistan's Longest Serving Ambassador", *South Asia Hand*, 20 Temmuz 2018, <http://southasiahand.com/pakistan/jamsheed-marker-1922-2018-pakistans-longest-serving-ambassador>, (Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018).

8. "How Can Army, ISI Chiefs Take up Foreign Jobs Soon after Retirement: SC", *Dawn*, 2 Ağustos 2018.

9. "Dharna was Gen Shuja Pasha's Brainchild, Alleges Javed Hashmi", *Dawn*, 6 Nisan 2015.

esir aldıklarını söylüyordu. Ayrıca ABD yardımlarına da karşı çıkıyor ve "IMF'ye elveda demeliyiz" diyor-du.¹² Ancak İmran Han kendisinin de seçimlerden sonra kabul ettiği ve göreve geldikten sonra belirttiği üzere İskandinavya ülkeleri gibi "bir refah devleti" kuracaksa krediye ihtiyacı olacak.

PTI hükümetinde ekonominin başına geçmesi beklenen Esad Ömer ülkenin finansal düzlüğe çıkması için üç seçeneklerinin olduğunu belirtmiştir: (i) IMF yardımı, (ii) dost ülkelere gelebilecek yardımlar ve (iii) diasporada yaşayan Pakistanlıların satın alması için çıkarılacak bonolar.¹³ Ömer'in de belirttiği üzere Pakistan'ın acil olarak 10-12 milyar dolara ihtiyacı var. Çin'in 2 milyar dolarlık acil yardım paketi hazır tuttuğu iddia edilse ve Suudi Arabistan'ın Navaz Şerif hükümeti döneminde de olduğu gibi¹⁴ yine birkaç milyar dolar acil fon sağlama olasılığı olsa da bu miktarlar yeterli olmayabilir. Ancak aşağıda bahsedeceğimiz üzere IMF programı söz konusu olduğunda Pakistan, ABD-Çin ticaret savaşının da meselesi olmaya doğru gidiyor. Bu maalesef ülkenin dış politikada zaten sınırlı sayıda olan seçeneklerini daha da azaltacaktır.

DIŞ POLİTİKADA YENİ DÖNEM Mİ?

İmran Han yıllardır Pakistan dış politikasına getirdiği eleştirilerle "egemen bir dış politika" izlemeyi vadediyor. Pakistan'ın özellikle Pervez Müşerref döneminde Afganistan'da ABD'nin piyonu haline geldiği ve insansız hava aracı saldırılarıyla egemenliğinin sürekli olarak ihlal edildiğini dile getiren Han, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) projesinde de yapılan anlaşmaların ve sağlanan kredilerin şartlarının şeffaf olmamasından yakınmıştır.¹⁵

12. Khan, *A Personal History*.

13. "Pakistan to Decide More than \$12 Billion Bailout in Six Weeks", Bloomberg, 2 Ağustos 2018.

14. "Saudi Arabia Loans Pakistan \$1.5 Billion to Shore up Economy", Reuters, 13 Mart 2014.

15. "Pakistan, the IMF and China: Imran Khan's Economic Challenges", Aljazeera, 4 Ağustos 2018.

ABD-Pakistan ilişkileri Washington'da Hindistan tercihinin zirve yaptığı Trump yönetimi döneminde oldukça gergin. Trump yönetimi bir yandan Pakistan'ı ekonomik ve siyasi yönden sıkıştırarak Afgan Talibanı'na karşı kendisi adına tümenden bir tavır almaya zorluyor diğer yandan da Pakistan'ın Afgan Talibanı üzerindeki etkisini kırmaya çalışıyor. Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani'nin Taliban'a yönelik son barış teklifinde yer alan bazı üst düzey Taliban üyelerine "Afganistan pasaportu sağlama" ve onları "ABD'nin uyguladığı kara listelerden çıkarma" gibi maddeler tamamen bu amaca yöneliktir. Ayrıca Washington, Afgan Talibanı ile doğrudan görüşmelere de yeniden başlamış durumdadır. Irak ve Suriye'den kısmen Afganistan'a kayan DEAŞ ile de "terörde rekabet" sağlanarak Taliban üzerinde baskı kuruluyor.

Çin'in Pakistan'a yönelik stratejik yatırımı CPEC, Obama yönetimi döneminde tehdit olarak yansıtılmasa da Trump yönetiminin Pakistan'ı Çin ile ticaret savaşının odağı haline getireceği anlaşılıyor. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Pakistan'ın yeni bir IMF yardımı başvurusunda bulunacağı haberleri üzerine, IMF'nin parasının Çin'in Pakistan'a sağladığı kredilerinin geri ödenebilmesi için kullanılmasına izin vermeyeceklerini bildirdi.¹⁶ Çin'in İslamabad Büyükelçiliğinin Twitter üzerinden yaptığı açıklamada Pakistan'ın içinde bulunduğu borç batağının asıl sebebinin Batılı ülkeler olduğu, İslamabad'ın bu ülkelere olan borcunun çok daha fazla olduğu yanıtı verildi. Uluslararası bir platform olan "Mali Eylem Görev Gücü" (FATF) geçtiğimiz Şubat sonunda Pakistan topraklarında terör finansmanını önlemek için gerekli adımları atıp atmadığı ve gri listeye alınıp alınmaması gerektiğini görüşmüştü. İlk tur görüşmelerde Pakistanlıların "her türlü hava koşulunda dost" bildiği Çin, Suudi Arabistan ve Türkiye ülkeye destek çıkmıştı. Trump yöneti-

16. "U.S. Pompeo Warns Against IMF Bailout for Pakistan That Aids China", *The New York Times*, 31 Temmuz 2018.

minin sürpriz bir şekilde ikinci tur görüşmeleri talep etmesi ve Suudi Arabistan'ın bu turda Pakistan'ı yüzüstü bırakmasıyla oylamanın geçeceği kesinleşmiş (oylamanın reddi için üç muhalif devletin oyu gerekiyor) oldu. Bu durumda Çin de Pakistan'dan yana olmamış; Türkiye, Pakistan'a tek destek çıkan ülke olmuştu.¹⁷ ABD Pakistan'ı uluslararası platformları kullanarak bu şekilde köşeye sıkıştırmaya devam edecek gibi duruyor. Pakistan'ın IMF'ye başvurması durumunda IMF'nin Çin-Pakistan arasındaki ticari ilişkilere dair her detayı öğrenmek isteyeceğine hiç şüphe yok.¹⁸

ABD-Pakistan ilişkilerindeki bir diğer sorun alanı da ABD'nin İran'a yönelik hazırladığı yaptırımlar olacak. Pakistan yönetimleri 2000'ler boyunca ABD-İran gerginliğinin azaltılmasına yönelik adımlar atmışlardı. Pakistanlı siyasi ve askeri elitler köşeye sıkıştırılmış bir İran'ın, nüfusunun yüzde 20'si Şii olan Pakistan açısından sorun teşkil edebileceğinin farkındadır. ABD ve Çin, İran'a yönelik yeni yaptırımlar konusunda an itibarıyla ters düşerken İmran Han'ın (ve ordunun) İran'la ilişkilerini sürdürme eğilimi göz önüne alındığında Washington-İslamabad arasında ilave bir gerginlik yaşanacaktır.

25 Temmuz seçimlerinden kısa bir süre önce Pakistan, Çin, İran ve Rusya gizli servis şeflerinin DEAŞ'ın özellikle Afganistan'da artan varlığına karşı adımlar atmak üzere bir araya geldiği duyurulmuştur.¹⁹ DEAŞ, Pakistan'da gerçekleştirilen seçim günü ve öncesinde terör eylemlerinde bulunurken Afganistan'da da yaklaşan seçimler öncesi seçmen kayıt ofislerine saldırılarda bulunuyor. Bu dört devletin gizli servis şeflerinin görüşmesinden birkaç ay önce de Pakistan ve Rus milli güvenlik danışmanları uzun yıllar sonra bir araya

gelmişlerdi. Bu bakımdan Pakistan ve Rusya'nın başta Afganistan başlığı olmak üzere taktik bir yakınlaşmaya hazır oldukları söylenebilir.

Bununla birlikte Afganistan başlığı giderek daha karmaşık bir hal alıyor. Trump yönetimi Afganistan'daki işgali sona erdirmek ve soruna siyasi çözüm bulmak için Taliban ile doğrudan görüşmelere –bir kez daha– Doha'da başladı. Bunu yaparken de Pakistan'ı sürecin dışında bırakmak için Afgan Talibanı'nı Pakistan'ın kontrolünden çıkarmaya çalıştıkları da yukarıda ifade edilmişti. Trump yönetimi bu sürece Suudi Arabistan ve BAE'yi de dahil etmeyi istiyor. Riyad yönetimi Taliban'ın yürüttüğü “cihad”ın meşru olmadığını göstermek için Suudi Arabistan'da bu ay başında bir “alimler konferansı” düzenledi. Suudi Arabistan ve BAE İmran Han'ı seçim sonrası ilk tebrik eden ülkeler arasında yer aldılar. Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın yakında Pakistan'ı ziyaret edeceği bilgisini de hesaba katarsak Körfez'in bu statüko yanlısı kanadının özellikle son dönemde Katar kriziyle gözden çıkardıkları Navaz Şerif'ten²⁰ sonra İmran Han döneminde Pakistan'ı daha yakın markajda tutmak isteyeceklerini söyleyebiliriz. Yakınlaşmanın bir sonucu olarak İmran Han'ın salimen atlatmayı umduğu bu ilk dönemde Suudi Arabistan'dan “acil” bir ekonomik yardımın “kaynak açık edilmeden” gelmesi hayli mümkündür. Suudi Arabistan'ın ekonomik olarak kendisine muhtaç bir Pakistan'ın “patronu” olmayı arzuladığı sır değil.²¹ Ancak bu, Pakistan'ın geleneksel olarak bütünüyle razı olmadığı bir istektir.²²

Afganistan başlığı, Pakistan açısından bir yandan Rusya, Çin ve İran ile yakın ilişkileri diğer yandan ABD, Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkilerle Hindis-

17. “Pakistan Placed on FATF ‘Grey List’ Despite Diplomatic Efforts to Avert Decision”, *Dawn*, 28 Haziran 2018.

18. Mark Sobel, “Pakistan, the United States, and the IMF”, Center for Strategic and International Studies, 30 Temmuz 2018.

19. “Rare Meeting: Pakistan Hosts Spy Chiefs from Russia, China, Iran”, *The Express Tribune*, 12 Temmuz 2018.

20. “Are You with Us or with Qatar,” Saudi King Asks Pakistan PM Nawaz Sharif”, *The Economic Times*, 14 Haziran 2017.

21. Declan Walsh, “WikiLeaks Cables: Saudi Arabia Wants Military Rule in Pakistan”, *The Guardian*, 1 Aralık 2010.

22. Ömer Aslan, “Pakistan: Balancing Between Iran and Saudi Arabia. The Shah, Ayatollahs, and Kings”, *Al-Sharq Forum Research Paper*, (Eylül 2017).

tan'ın Afganistan'daki varlığını önleme endişelerini dengeleme sorununu yine ortaya çıkaracaktır. İmran Han bir yandan Hindistan ile olan Keşmir meselesinin de içinde olduğu tarihi sorunları siyasi diyalogla çözmeyi önerirken Hindistan'ın Afganistan'da her geçen gün artan varlığını ve Trump yönetiminin de Hindistan'ı bu role itmesini kabullenecek mi? İmran Han'ın bu başlıklarda ordu kontrolündeki mevcut politikanın dışına çıkması son derece zor. Çünkü ABD'nin "teröre karşı savaşı" nı eleştiren ve Pakistan'a dayattığı rolü ve suçlamalarını kabul etmeyen İmran Han bütünüyle Batı karşıtı bir politikacı da değil. Pakistan'ın kendi kültürel gerçekliğinden kopmayan, Batı'dan da ilham alan bir modernleşme süreci geçirmesi gerektiğini savunan İmran Han bu söylem ve politikalarını "ırkçı" bulduğu Trump yönetiminin İran yaptırımları ve Pakistan'a yönelik tavrıyla nasıl uzlaştıracak?

İran-Suud ile ABD-Çin karşıtlıklarının Pakistan cephesinde çatışmaya dönüşme ihtimali ülkedeki istikrarsızlığın daha da kötüleşmesi riskini taşıyor. Hatırlanacağı üzere 1990'lar boyunca Afganistan'da yaşanan İran-Suud çatışması Pakistan'a sızramış ve ülkedeki sekteryen çatışmayı tetiklemişti. ABD'nin Afganistan politikasına karşı çıkan ancak Batı karşıtı bir siyasal perspektife sahip olmayan İmran Han insan hakları, hoşgörü, sosyal haklar, kadın ve azınlık haklarının en iyi şekilde Batı'da uygulandığını düşünmektedir. Bunu dikkate aldığımızda Pakistan'ın önümüzdeki dönemde (örneğin Rusya, Çin ve Suudi Arabistan ile) kuracağı dış ilişkilerinin İmran Han'ın yüzü Batı'ya da dönük "yeni Pakistan" vizyonunun hayata geçme şansını doğrudan etkileyeceğine şüphe yok.

TÜRKİYE-PAKİSTAN İLİŞKİLERİ

Ankara-İslamabad ilişkileri Pakistan'ın kuruluşundan bugüne kadar iki ülke açısından da partiler üstü bir konu oldu. İki ülke arasındaki ilişkiler daha çok "kardeş ülke" metaforu üzerinden tanımlandı. Son

dönemde FETÖ okullarının Türkiye'ye devredilmesi konusu gündeme gelene dek iki ülke arasında "yük" olan herhangi bir konu yoktu. Bundan dolayı Pakistan-Türkiye ve ordular arası ilişki kanalı da dahil olmak üzere süreklilik arz etti. Örneğin Devlet Başkanı Ziya ül-Hak'ın ölümünden sonra ne yapacağına karar vermeye çalışan Pakistan genelkurmay komuta kademesini ziyaret ederek demokrasiye geçmelerini tavsiye edenlerden biri de dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı (KKK) Kemal Yamak'tı.²³ İki ülke arasında savunma iş birliğinin derinleştirilmesi konusunda 1980'lerin ikinci yarısında alınan karara rağmen ikili ilişkilerde arzu edilen mesafe kaydedilemedi. Ancak Mali Eylem Görev Gücü'nün Pakistan'ın terörizmin finansmanı konusunda yetersiz kalması hususunda gri listeye alınması oylamasında Türkiye'nin Pakistan'a verdiği desteğin de gösterdiği gibi her iki devlet de uluslararası platformlarda birbirlerinin istikrarlı destekçileri oldular. 2013 seçimleriyle göreve gelen Navaz Şerif hükümetiyle AK Parti hükümetleri arasındaki ilişki oldukça yakındı. Türkiye bu dönemde "hizmet siyaseti" anlamında Pakistan için ilham kaynağı olmuştu.

İmran Han iki ülke arasında yük olabilecek belki de tek konu olan FETÖ okulları konusunda muhalif bir tavır sergilemektedir. Seçimlerden önce bu okulların "kapatılma" sının eğitim olanakları ve oranı konusunda zaten çok yetersiz olan Pakistan'ı daha da geriye götüreceğini beyan etmişti. Yine de İmran Han'ın kategorik bir Türkiye karşıtlığı olmadığı söylenebilir. 2012'de Türkiye'yi ziyaret ettiğinde Han, AK Parti hükümetlerinin on yılda Türkiye'de gerçekleştirdiği dönüşüme hayran kaldığını söylemiş ve özellikle o dönem sıkça vurgulanan, ordunun sivil kontrolü konusundaki başarının ilham verici olduğunu belirtmişti. Hatta yazdığı bir kitapta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın

23. Kemal Yamak, *Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler*, (Doğan Kitap, İstanbul: 2006), s. 627-628.

bu başarısının arkasında ekonomi, eğitim ve sağlık alanlarında gösterilen performansın getirdiği “moral üstünlük” olduğunu ifade ediyor. Eğitim olanaklarını arttırmanın ve halka sağlık alanında hizmet götürmenin kendisinin de bu moral üstünlüğü kazanması için elzem olduğunun farkında. İmran Han’ın eğitim vurgusunun farkında olan İngiltere’nin Pakistan Yüksek Komiseri Thomas Drew kendisini tebrik ziyaretinde İngiliz hükümetinin Uluslararası Kalkınma Dairesinin eğitimden mahrum olan eğitim çağındaki 22 milyon Pakistanlı öğrenciye eğitim imkanı sağlanması için destek vereceğini açıkladı.²⁴ İmran Han da önceki dönemde yönettikleri Hayber Pahtunva eyaletinde kendilerine çok yardımcı olan İngiliz hükümetine teşekkür etti.

Askeri iş birliği alanının daha da geliştiği Ankara-İslamabad ilişkilerindeki istikrarı kaybetmemek, bunun için de ilişkiler üzerinde “yük” olan meselelerin çözümü için çalışmak gereklidir. Pencap gibi Pakistan’ın en kalabalık ve iktisadi olarak en aktif bölgesinde de bağımsız adaylar ve MQM Partisi ile koalisyon kurarak gücü eline geçirecek olan PTI’nin performansının Pencap Eyalet Başbakanı Şahbaz Şerif döneminde kaydedilen hizmetlerle kıyaslanacağı aşikardır. Dolayısıyla İmran Han’ın Pencap’ta tutunabilmek için bu bölgeye eğilmesi, hizmet siyasetini devam ettirmesi gerekecek. Türkiye sivil siyaset vurgusu, ulaştırma, sağlık ve eğitim alanlarındaki yatırımları, savunma sanayii

24. “British High Commissioner Meets Imran Khan, Congratulates Him Over Election Victory”, *Dawn*, 1 Ağustos 2018.

alanında iş birliğine açıklığı ve İran ile Suudi Arabistan’ın ötesinde sunduğu İslamiyet anlayışıyla yeni dönemde de Pakistan’ın yanında olmaya devam edebilir.

SONUÇ

İmran Han liderliğindeki PTI “yeni Pakistan” söylemiyle ülkeyi “daha önce hiç yönetilmediği gibi, kuruluşunda Muhammed Ali Cinnah’ın çizdiği vizyona uygun yöneteceğini” ilan etse de yeni hükümeti bekleyen çok sayıda ve büyük yapısal sorunlar var. Sivil-asker ilişkilerinden ülkede İslamiyet’in rolüne, eyaletlerle merkez arasındaki ilişkiden ekonomik sorunlara ve dünya siyaseti için “konu dışı” olmaya gidişe kadar tüm bu yapısal meseleler riskli tercihlerde bulunmayı zorunlu kılıyor. İmran Han dış ekonomik yardımlar, kültürel olarak daha aşına olunan komşu İran ile “stratejik ortak” Suudi Arabistan arasında denge kurma çabaları, ABD ve Çin ile ilişkiler, Afganistan politikası gibi konularda kendisinden önceki hükümetleri eleştirdiği tercihlere “zorlayan” tüm faktörleri ve statükocu aktörleri karşısında bulacak.

Vesayete karşı çıkararak “gerçekten yönetme”ye mi yoksa statükonun devamını sağlayacak şekilde “durumu idare etme”ye mi talip olacağı İmran Han’ın başbakanlık döneminin ne kadar uzun olacağını belirleyecek. Arkasına toplumsal dalgayı tam olarak almadan ordunun güdümünde bir seçim kazanarak “yönetme”ye talip olunup olunamayacağı –İmran Han’ın tüm aksi iddialarına rağmen– geçmişin de gösterdiği gibi oldukça şüpheli.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington D.C. 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Cairo

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985